

Rooma on aina Rooma

Margareta Steinby

Institutum Romanum Finlandiae on kansainvälisesti tunnetuin ulkomailla toimivista instituuteistamme. Mihin sen menestys perustuu, mitä siltä vielä voisi toivoa?

Menestyksen taustalla on kolmen eri seikan yhteisvaikutus: asemakaupungin antamat edellytykset, instituutin rakenne ja toimenkuva sekä suhde kotimaan opetus- ja tutkimuslaitoksiin.

Instituutin akateeminen henkilökunta on pieni: johtaja ja yksi assistentti, tukena humanistisen koulutuksen saanut intendentti. Instituutin toimenkuvasta löydämme seuraavat ainekset: opetus, tutkimus, suomalaisen tutkimuksen julkistaminen kirjoitetussa muodossa, niin suomalaisen kuin kansainvälisen tutkimuksen julkistaminen esitelmien, seminaarien ja kongressien muodossa. Instituutti on myös asuntola ja tiedotuskeskus varsin laajalle käyttäjäkunnalle, ja sen tiloissa on hieno taiteilija-ateljee. Villa Lantessa pidetään myös esitelmiä suomalaisen kulttuurin sellaisilta aloilta, jotka eivät kuulu sen opetus- tai tutkimusohjelmaan, konsertteja ja aiemmin myös näyttelyitä, eli talossa on jonkin verran myös kulttuuri-instituutin toimintaa.

Rooma tarjoaa humanistille ainutlaatuiset työolosuhteet ja vetää puoleensa niin monen eri alan tutkijoita. Visuaalinen rikkaus vetää yhä puoleensa myös taiteilijoita, vaikka Roomaa ei nyt voi pitää luovan nykyaikaisen keskuksena, niinkuin silloin kun ensimmäinen ulkomaalainen akademia, Academie de France perustettiin vuonna 1666. Muu ranskalainen humanistinen tutkimus, antiikista nykyaikaan, sai viime vuosisadan loppupuolella tyysijakseen Écolen. Saksa on suorittanut vieläkin radikaalimman jaon: taiteilijat Villa Massimossa, taidehistoria Bibliotheca Hertzianassa, arkeologia omassa instituutissaan, myöhempi historia omassaan. Useimmilla mailla ei ole ollut varaa, eikä edes halua tällaiseen erotteluun: tieteen eri alojen ja taiteen yhdistäminen saman katon alle koetaan rikkaudeksi. Näin British Schoolissa ja American Academyssä. Samoin suhtautuu asiaan oman instituutimme perustamiskirja, eikä nähdäkseen kenellekään koidu vahinkoa siitä että Villa Lanten renessanssiholvin alla pidetään silloin tällöin konsertti – akustiikkakin kun on hyvä. Tilat sopivat vähemmän hyvin näyttelyihin, joihin ei edes juuri tule väkeä avajaisten jälkeen: se aktiviteetti on parempi jättää muille instansseille ja sijoittaa muihin kehyksiin.

Roomassa toimii nykyään 32 ulkomaista ja italialaista laitosta, jotka ovat erikoistuneet antiikin tutkimuksen eri aloihin, sekä historiaan ja taidehistoriaan koko laajuudessaan, eli niihin aloihin, jotka myös Suomen instituutissa ovat muodostuneet keskeisiksi. Näillä instituuteilla on pari vuotta sitten 50-vuotisjuhlaansa viettänyt yhdistyksensä, Unione, joka johtajatasolla koordinoi jäsenmaiden toimintaa ja toisaalta edustaa niitä yhteisissä kysymyksissä, jotka koskevat mm. suhteita isäntämaahan ja työskentelyedellytyksiä. Jäsenyyden edellytys on, että instituutissa tehdään tutkimusta. Ulkopuolelle jäävät niin puhtaat opetuslaitokset kuin kulttuuri-instituutit, vaikka monien jäsenten toimintaan kuuluu myös näitä aloja: resurssit ja painotukset vaihtelevat suuresti. Unione on ideana ventikelpoinen: se on yhteisö, jossa esimerkiksi uusi johtaja tapaa kollegansa ensimmäistä kertaa in corpore. Jatkuva konfrontaatio muiden instituutien kanssa on hyödyllinen oman profiilin täsmentämisessä; jonkinlainen Wahlverwandschaft, eli yhteiset intressit sitten määräävät keiden kanssa syntyy läheisempää yhteistoimintaa. Vastaava kuvio löytyy Ateenasta.

Roomalaisten sisarlaitosten merkitystä tuskin voi yliarvioida. Niiden ansiosta kaupungissa on maailman suurin keskittymä tutkijaelliaantiä antiikin tutkimuksen ja historian eri aloilla, samoin kuin ainakin yhteenlaskettuina ja Vatikaanin mukaan lukien maailman parhaat kirjastot. Kirjastot yhdessä Vatikaanin ja italialaisten arkistojen, museoiden ja kokoelmien kanssa vetävät vierailuvia tutkijoita puoleensa: muutamassa vuodessa ehtii Roomasta mihinkään liikkumatta tavata melkein jokaisen haluamansa kollegan. Instituuttien ansiosta on myös jatkuvasti tarjolla kattavaa, korkeimman tason tiedotusta: kongressia, seminaaria ja esitelmää riittää jokaiselle viikon päivälle, joskus päällekkäinkin. Merkittävä piirre on, että myös italialaiset tutkijat, niin soprintendenzojen kentiltä kuin yliopistoista, mielellään tuovat julki tuloksiaan ulkomaisissa instituuteissa: niillä on tilat ja niillä arvovalta, ne tavoittavat toivotun yleisön, joka antaa välittömän ja toisenlaisen feed-backin kuin julkaisu.

Roomassa tutkija on jatkuvasti "on-line"; Ateenan instituutistamme minulla ei ole kokemusta, mutta ainakin edellytykset samanlaiseen keskitykseen ovat olemassa.

Antiikki: hyvä nuoruudenrakkaus mutta naimisiin muualle!

Institutum Romanum Finlandiaesta on tullut tieteellisen kanssakäymisen arvostettu forum. Sitä asemaa ei saavuteta vuodessa eikä parissa: Rooman liikennekaakokseen vaikeasti liikkeelle lähtevä potentiaalinen kuulijakunta on vakuutettava siitä, että anti on vaivan arvoinen, että taso pysyy, oli puhuja sitten tunnettu auktoriteetti tai ensimmäistä suurta työtäan esittelevä aloittelija. Useimmat instituutit katsovat tehtäväkseen markkinoida omassa piirissään ja omassa maassaan tehtävää tutkimusta niin kirjallisessa kuin suullisessa muodossa. Useimmat pitävät hyvin tarkkaan huolen siitä, että puhe- ja kirjoitusharjoitukset pidetään muualla kuin kriittisen kansainvälisen yleisön edessä. Opetukseen keskittyvät laitokset ovat keskimäärin enemmän halukkaita päästämään podiumille nuoria; jos kuulijakuntaan saadaan asiantuntijoita, on kokemus esitelmöitsijälle tärkeä.

On totta, että muukin maailma kihisee kongresseja, joissa myös voi esiintyä, mutta tapahtumien keskuksissa sijaitsevat instituutit ovat sittenkin nopeampia ja tehokkaampia välineitä. Sama koskee Rooman ja Ateenan julkaisusarjoja: mielenkiintoinen tutkimus epäilemättä löytää forumin muualtakin, mutta pitkän odotuslistan päästä. Julkaisusarja ikuistaa instituutin ja nykyään – ilokseni – yleensäkin suomalaisen antiikintutkimuksen, ja se on myös ainoa viestinnän muoto joka tavoittaa asemakaupunkien ulkopuolisen yleisön.

Instituutimme toimenkuva on monipuolisempi kuin useimmilla vastaavilla laitoksilla. Ruotsin antaman mallin mukaan Suomen lisäksi Norjan instituutilla on johtajan ja assistentin tai assistenttien hoitamia vakiokursseja; myös anglosaksisissa laitoksissa opetukselle pannaan paljon painoa, mutta kurssien vetäjiksi otetaan työvoimaa ulkopuolelta. Useimmat instituutit tyytyvät avustamaan kotimaasta johtajansa kanssa tulevia ryhmiä samaan tapaan kuin meillä vastaavia lyhyitä kursseja; monien ohjelmaan opetus ei kuulu missään muodossa, niiden joukossa suuret kolossit, eli kaikki Saksan ja Ranskan instituutit: akateeminen henkilökunta vain tutkii ja järjestää esitelmiä ja kollokvioita.

Kurssit teettävät valtavan määrän työtä, mutta niihin sijoitettu työpanos kannattaa, koostuipa kohderyhmä sitten yliopisto-opiskelijoista tai opettajista. Pitkät kurssit ovat se opetuksen muoto, joka suomalaisissa kuvioissa lähinnä vastaa brittiläistä tutorial-systeemiä, opettajan ja oppilaan tiivistä yhteistyötä. Ne ovat myös paras mahdollinen tapa introdusoida oppilaat edellä kuvattuun kansainväliseen tutkijayhteisöön ja Rooman aarteisiin. Normaalisti 12 viikkoa kestävien, ns. tieteellisten kurssien tarkoitus on lisäksi pohjustaa julkaisuun tähtäävää ryhmätyöskentelyä, joka enimmäkseen on liikkunut antiikin tutkimuksen eri aloilla.

Oppilaani menneiltä vuosilta taitavat hyvin muistaa varoituksen, jonka esitin jokaisen kurssin alussa: antiikki on hyvä nuoruudenrakkaus, mutta naimisiin pitää mennä muualle. Viesti oli tietysti, että kurssilaisten ei odoteta jäävän alalle loppuelämäksi, ei edes vaikka saisivat aikaan jopa julkaisun. Toimin nykyään maassa ja yliopistossa (Oxford), jossa on aivan normaalia että ihminen graduoituu ja väitteleekin aiheinaan "Classics", "Ancient History", "Classical Archaeology" tms., mutta luo uransa akateemisen maailman ulkopuolella, esim. pankissa. Jos hänellä on hyvät arvosanat, pankki ottaa hänet mielellään vastaan olettaen että koulutus on kehittänyt älyä, kykyä käsitellä faktoja ja nähdä kokonaisuuksia. Sama on lopultakin tieteellisten kurssien päätarkoitus, ja Rooman kansainvälisessä ilmapiirissä "suuresti" ajatteleminen oppii paremmin kuin aineopintoja paahtaessa.

Varoituksista huolimatta moni rakkaussuhde muodostuu pysyväksi. Syystä voi kysyä että mihin kaikki nämä Suomessa perifeeriseksi katsottuun tutkimukseen erikoistuneet nuoret ja myös vartuneet sitten sijoitetaan kotimaan akateemisessa maailmassa. Väitöskirjaan saakka lupaava opiskelija saa stipendejä, entä sitten? Yhtä perusteltua on kysyä minkälaisin tiedoin opiskelijat Roomaan tulevat. Klassillista filologiaa ei onneksi ole vielä tapettu yliopistoistamme, mutta kuten tunnettua Suomessa ei ole yhtään antiikin tai keskiajan historian professuuria, eikä ainuttakaan klassillisen arkeologian professuuria; viimeksimainitulla alalla säännöllistä opetusta on Oulussa ja Helsingissä, muualla anti riippuu täysin filologian, historian ja taidehistorian opettajien halusta järjestää erityiskursseja, joko kotona tai Roomassa. Ero näkyy. Kesti aikansa ennenkuin instituutin opetusohjelman ja

yliopistovaatimusten välillä ollut kuilu kuroutui umpeen edes sen verran että kurssit rupesivat tuottamaan opintoviikkoja. Rooman instituutin pitkät kurssit, joihin luen myös kuukauden kestäväen johdantokurssin, täyttävät aukon koulutuksessa osittain, mutta vain osittain. Kaikki halukkaat eivät pääse mukaan, eikä mihinkään kurssiin voi mahdollistaa kaikkea mitä normaaliin oppikurssiin kuuluu. Esimerkiksi: klassillisen arkeologian suurimpia anteja taloushistorialle on nykyään esineellinen tutkimus, mutta siihen voi korkeintaan viitata potentiaalisena historian lähteenä. Tieteellisen kurssin vetäjä ei myöskään voi lähteä siitä, että kaikilla oppilailla olisi tietyt perustiedot, mikä taas vaikuttaa niin kurssin suunnitteluun kuin työryhmän työhön.

Juuri tällä hetkellä keskustellaan Turussa Suomen Klassillisen Arkeologian Seuran piirissä tarpeesta luoda edellytykset klassillisen arkeologian syventävien opintojen suorittamiseen Helsingissä. Kokouspapereissa on pitkä lista nimiä: hankkeen takana olevia opiskelijoita, jotka tekevät opinnäytteitä klassillisen arkeologian alalta mutta olosuhteiden pakosta listattuina muualle. Monet osallistuvat kaivauksiin eri puolilla Välimerta, jonka piirissä toimivat suomalaiset instituutit virallisestikin ovat mukana useissa projekteissa.

Yksityiskohtainen opetussuunnitelma osoittaa että opiskelijat tietävät varsin hyvin mitä he tarvitsevat ja haluavat. Toisaalta: muualla pidetään itsestään selvänä tai ainakin toivottavana, että myös filologilla on vähintään perustiedot arkeologiasta ja historiasta ja päinvastoin - miksi ei meillä? Suomalaisella kulttuurilla on vahvat klassiset perinteet; ainakin yhden yliopiston opetuksen laajennus kattamaan antiikin tutkimuksen sydänalueet olisi sittenkin melko halpaa. Jos haluamme päteää kansainvälisillä markkinoilla, meidän on myös omaksuttava kansainväliset standardit.

Jos Rooman instituutimme on harvinaislaatuinen opetusohjelmansa puolesta, on se ainutlaatuinen siinä, että johtaja muodostaa pitkän kurssin käyneistä työryhmän, tarkoituksena julkaista kokoelma tutkimuksia hänen valitsemaltaan alalta. Tälle ohjelmalle ei ole vastinetta missään muussa Rooman-instituutissa. Periaatteessa ajatus on tietysti loistava. Sopiva paralleeli löytyy taaskin Oxbridgestä, jossa väitöskirjan tekijä tai vaatimattomamman MPhil-dissertaation kanssa kamppaileva graduate voi tavata supervisorinsa vaikka viikoittain, jos on tarve. Ero on siinä, että instituutimme vieläkin tarjoaa työn tekemiseen liian lyhyen ajan. Projektien julkaisutahdissa viivästeet ovat tunnetut. Sen jälkeen kun johtaja ja oppilaat on karkotettu Rooman paratiisista, työolosuhteet huononevat radikaalisti. Alkaa taistelu apurahoiista, joita ilman tutkimus jää iltapuhteisiin. Suomen kirjastotilanteesta kuuluu järkyttäviä: miten meidän oletetaan pysyvän kansainvälisellä tasolla, jos ei edes suurin yliopistokirjasto pysty hankkimaan keskeistä tutkimusta?

Suomen ikkuna maailmaan – ja päinvastoin

Instituutissamme on paljon jäännettä perustamisajan tilanteesta. 50-luvun alussa oli ymmärrettävää, että johtaja oli läsnä hallituksen kokouksessa vain kun muutenkin tuli Suomeen kesälomalle; nyt säännössä ei ole järkeä. Instituutin alkuvuosina olivat johtajat professoreita, joille yliopistot eivät antaneet kolmea vuotta pitempää virkavapaata. Kolme vuotta (joista kaksi kuluu perusopetukseen) on hyvin lyhyt aika minkään suuremman projektin toteuttamiseksi, ja kategorisesti aikarajasta olisi useinkin voitu luopua. Epärealististen odotusten juuret voidaan johtaa alkuaajoista: Henrik Zilliacuksen piirtokirjoituseditio valmistui nopeasti, mutta niinpä hän menikin suoraan asiaan jo alansa hallitsevan työryhmän kanssa. Ateenassa tästä on otettu oppia. Vertailu muiden Rooman instituuttien käytäntöön osoittaa, että Suomella on lyhyin kausi ja sekä laajin että raskain ohjelma, jonka toteuttaminen tutkimuksen osalta suurelta osalta putoaa johtajakauden ulkopuolelle ja muiden kuin instituutin budjetin ulkopuolelle (lue Suomen Akatemia, Kulttuurirahasto jne.). Ajat muuttuvat ja tilanteet vaihtelevat; totutuista kaavoista voi poiketa muutenkin kuin hätätilanteessa.

Muuallakin kuin Suomessa kuulee kysyttävän kannattaako ison ja kalliin instituutirakennuksen ylläpitäminen, kun samalla rahalla voisi vuosittain lähettää Roomaan monia tutkijoita ja taiteilijoita. Kritiikin esittäjät eivät ilmeisesti tiedä paljonkaan siitä miten raha liikkuu, eivätkä suurkaupungin asuntomarkkinoista tai hotellihinnoista. He eivät myöskään ota huomioon että Instituutti on paljon muutakin kuin katto pään päällä: se tehostaa ajan käyttöä olemalla mm. tiedotuskeskus, palvelulaitos (ainakin ihanteena), käsikirjasto, humanistien yhteisö. Sen jäsenyys avaa ovet kirjastoihin, arkistoihin, museoihin jne.; se on myös tie oleellisiin kontakteihin. Hyvin tärkeä funktio on, että instituutti toimii paikallisiin viranomaisiin

nähdessä välittäjänä pitkäaikaisissa projekteissa; ilman sitä ei esim. kaivauslupaa tule. Instituutin pysyvyys otetaan takeena toiminnan jatkuvuudesta silloinkin kun sen henkilökunta ei itse ole mukana tutkijana.

Institutum Romanum Finlandiae toimii erittäin hyvin niin Suomen ikkunaan maailmaan kuin päinvastoin. Tärkein edellytys on, että se on perustettu kaupunkiin, joka tarjoaa parhaat mahdolliset kehykset niin opetukselle kuin tutkimukselle sen edustamilla aloilla ja jossa se luontevasti nivoutuu jo olemassa olevaan tiedeyhteisöön. Klassillista filologiaa ja taidehistoriaa lukuunottamatta sen keskeisiksi katsottuja aloja ei kuitenkaan ole asianmukaisesti katettu suomalaisessa yliopistomaailmassa: opetuksessa instituutti joutuu paikkaamaan aukkoja siinäkin missä sen pitäisi voida toimia tutkijatasolla. Tutkimus vaatii aikaa instituutissa ja jatkuvuutta kotimaassa. Vuonna 1938 perustettua instituuttia ei voi syyttää yliopistollisen infrastruktuurin puuttumisesta nyky-Suomessa; sen luominen kasvattaisi vuorovaikutuksen laatua ja määrää, mikä tarkoittaa erinomaisesti toimivan laitoksen (ja opetusministeriön siihen sijoittamien määrärahojen) tehokkaampaa hyödyntämistä.

Kirjoittaja on Rooman valtakunnan arkeologian professori Oxfordin yliopistossa. Hän on toiminut aiemmin Suomen Rooman instituutin johtajana. Kirjoitus perustuu alustukseen Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuosikokousseminaarissa 19.3.

